

потискивани из званичних верских дискурса. Управо је фокус на те специфичне примере показао колико је избор маргиналних случајева најснажнији коректив доминантних тотализујућих наратива. Радмила Радић је показала да се парадигматске личности, покрети и феномени, као и њихови аналитичари често крију далеко од великих рефлектора званичне историографије, али много јасније и садржајније говоре од свих осталих.

Олга МАНОЈЛОВИЋ ПИНТАР

Shen Zhihua. *Zuihou de "Tianchao": Mao Zedong, Jin Richeng yu Zhong Chao guanxi (1945–1976)*
 [Последње „небеско царство“: Мао Цедунг, Ким Ил Сунг и кинеско-севернокорејски односи (1945–1976)], 1–2.
 Xiang Gang: Xiang Gang zhongwen daxue chubanshe, 2017, 797.

Узимајући у обзир сва дешавања у прошлости и садашњости, интересовање стручне и шире јавности за односе НР Кине и ДНР Кореје одувек је било велико и веома раширено. Ипак, оно није одувек било пропраћено адекватним бројем озбиљних и на архивским изворима заснованих научних студија. Како већ у уводном делу наводи професор Шен Цихуа, један од водећих светских истраживача улоге Кине у Хладном рату, ова историјска тема скоро и да није била обрађивана у кинеској, па и међународној историографији, а студије које су је се на неки начин дотицале, али са много скромнијом документарном основом, могу се заиста навести на прсте једне руке. Исто тако, како аутор наглашава, односи Кине и Северне Кореје представљају и питање од суштинског безбедносног интереса за кинеске власти, тако да се до данас није озбиљније загазило у њихово детаљно историјско разматрање. Према томе, ова студија настоји да се легенде и пропаганда, које су деценијама доминирале узајамним дискурсом, сада јасно одвоје од онога што се заиста дешавало у овом нимало једноставном и слабо предвидљивом билатералном односу током деценија Хладног рата.

Управо студија која је пред нама представља прави научни пробој у области истраживања историје кинеско-севернокорејских односа, не само зато што се ради о научном раду који је, први пут, обухватио целокупан маоистички период већ и зато што се превасходно заснива на изузетно богатој изворној грађи која раније већином није ни била коришћена у светској историографији. Тако је, осим докумената из више кинеских и совјетских архива, како централних и данас мало доступних тако и кинеских провинцијских, који сви заједно чине кичму ове студије, ова већ богата изворна база још знатно допуњена документима из архива источноевропских земаља, Јужне Кореје, Монголије, САД-а, као и бројним објављеним збиркама

кинеских, севернокорејских, совјетских, источноевропских, америчких и других докумената. Уз овако богату документарну грађу, ова књига је обухватила и бројну светску литературу која се тиче ове теме, мада је међу њима највише научних монографија и чланака који су излазили у Кини, Русији и САД-у (списак извора и литературе је на више од 50 страна). Иначе, скоро се појавило и енглеско издање ове књиге, под другачијим насловом, али које је знатно скраћено, да не кажемо преполовљено у односу на кинески оригинал, изостављајући тако многе значајне епизоде, па се свима онима који се озбиљно занимају за ову област свесрдно препоручује да користе кинески оригинал.

Студија се састоји из увода (xxi-xliii), у коме је представљена истраживачка тема и њен значај, дужег уводног разматрања и шест великих хронолошких поглавља која покривају период 1945–1976, као и епилога у коме се укратко анализирају кинеско-севернокорејски односи после Маове смрти, док се у кратком закључку резимирају резултати овог истраживања и подводе општи историјски закључци. На самом крају аутор је додао и списак свих закључених међудржавних споразума и уговора између НР Кине и ДНР Кореје. На основу читања ове студије можемо јасно утврдити да постоје две велике тематске целине: уводно разматрање и прва три поглавља, која обухватају период до 1956. године, тичу се прве фазе односа, када је Северна Кореја константно била у сенци Кине и СССР-а и њихове специфичне политике према Корејском полуострву, док у последња три поглавља, која обухватају период од наредних 20 година, Ким Ил Сунг наступа са много сигурнијих позиција и вешто политички, идеолошки и економски балансира између Москве и Пекинга, љубоморно чувајући своју независност.

У уводном разматрању (1–80) пратимо компликовану историју настанка КП Кореје после 1919, која се често на индивидуалном нивоу пресекала са историјом настанка и развоја КП Кине, али је одлучујућу улогу ипак играла Коминтерна и партијске фракције повезане са Москвом, него неколицина истакнутих појединаца који су деловали у Шангају. Међутим, бројни организациони проблеми, лична трвења, немогућност активног партијског деловања на простору саме Кореје, довели су до тога да почетком 30-их година КП Кореје престане да постоји, док се највећи део тамошњих кадрова прелио у кинеску партијску организацију на територији Манџурије, потом активно учествујући у Кинеској револуцији и борби против јапанског агресора. Аутор нам овде показује генезу и еволуцију неколико доминатних партијских фракција које ће постојати све до средине 50-их и знатно ће утицати на унутрашња кретања у Северној Кореји: „кинеска фракција“, која је стасала у редовима КП Кине; „совјетска фракција“, која је била везана за Коминтерну; „јужна фракција“, која је остала на територији окупиране Кореје; и „партизанска фракција“ коју је предводио лично Ким Ил Сунг, а која је после неуспешне герилске борбе у Кореји и Манџурији наставила своје оружане деловање са совјетске територије.

Прво поглавље (81–88) односи се на период 1945–49. и паралелно прати постепено успостављање совјетског сателитског режима у Север-

ној Кореји, који је предводио Ким Ил Сунг као Стаљинов штићеник, и одигравање последње фазе кинеског грађанског рата, који се тада углавном водио на територији Манџурије. Осим етничких Корејаца који су чинили састав многих трупа које су се тада бориле на страни кинеских комуниста, Ким је такође пружио значајну хуманитарну и материјалну помоћ КП Кине у одржању манџурске револуционарне базе, чак понекад дозвољавајући и повлачење или маневрисање комунистичких јединица преко севернокорејске територије. Аутор је у овом одељку, наводећи бројне примере и бројке, јасно показао да је севернокорејска помоћ коначном успеху Кинеске револуције, иако не пресудна, била довољно значајна да се појачају ефективне и омогући КП Кине да у неколико одлучујућих кампања сломи кичму Чанг Кајшековој армији. Оно што је још значајније јесте Маов узвратни гест севернокорејским друговима када је током 1949. и 1950. дозволио повратак скоро 50.000 корејских војника који су се искалили у борбама на страни кинеских комуниста и ове јединице чиниле су будућу окосницу севернокорејских снага у Корејском рату.

Друго поглавље (189–276) тиче се односа Кине и Северне Кореје током година Корејског рата, за шта је аутор велики стручњак. Он је знатну пажњу посветио припремама за тај оружани сукоб, одсуству жеље Стаљина и Кима да се детаљније консултују са кинеским друговима око војне акције, као и томе што су дуго одлагали улазак стотина хиљада кинеских народних добровољаца у рат у тренутку када је све пошло по злу за севернокорејску страну, чувајући тако доминатну совјетску улогу у Кореји. Корејски рат је заиста био трауматично искуство за Кима, не само зато што је опстанак његовог режима у једном тренутку био доведен у питање већ и зато што је непрекидно морао да игра другоразредну улогу у односу на СССР и Кину, стално се подређујући њиховим одлукама. Иако су кинеске јединице носиле већину терета борби са трупама УН-а, Ким ипак није био спреман да лако прихвати здружену команду кинеских и севернокорејских трупа, препусти управу над железницом кинеској страни, која је тако контролисала целокупно снабдевање на тој територији, желео је да своју независност докаже даљом офанзивом ка југу, коју кинески команданти нису прихватили, а када се преговарало о примирју, Ким је био спреман да се оно што пре закључи јер је земља само страдала, али Мао то тада није желео да уради, барем док се питање размене свих ратних заробљеника не реши на задовољавајући начин. Оно што је било још фрустрирајуће за самог Кима било је то да се Стаљин, по свим овим питањима, увек стављао на кинеску страну, остављајући тако севернокорејске жеље и интересе по страни.

Прве манифестације Кимове жеље за већом самосталношћу описане су у трећем поглављу (277–393), које се односи на период 1953–1956. године. Управо док су СССР, Кина и друге источноевропске земље пружале огромну економску помоћ у реконструкцији Северне Кореје, Ким је почео да успоставља свој лични режим и ствара нову идеологију независности и ослонца на сопствене снаге, тзв. „ђуче“. Аутор нам у овом поглављу бројкама јасно показује да без огромне економске и финансијске помоћи лагера у об-

нови и изградњи Северне Кореје, а где је кинеска помоћ предњачила и у односу на СССР, никада не би дошло до даљег економског развоја те земље. Кина је тако желела да одобровољи Кима због низа ранијих неспоразума, али и да оснажи свој утицај код важног суседа. Међутим, Ким је искористио процес дестаљинизације да се прво политички обрачуна са „јужном фракцијом“, потом да уклони „совјетску фракцију“, док је на пленуму у августу 1956. успео да политички сломи и „кинеску фракцију“, када су њене вође побегле у Кину. Ово је изазвало бес Совјета и Кинеза, па је у септембру послата у Пјонгјанг заједничка висока партијска делегација да принуди Кима да призна и исправи сопствене грешке. Иако је Ким морао да направи тактичке уступке и призна одређене грешке, он је потом искористио догађаје у Мађарској да доврши своје партијске чистке. Аутор нам овом приликом открива да је Мао толико био незадовољан Кимовим понашањем, називајући га новим Титом или Нађем, да је не само тада умањио кинеску економску помоћ тој земљи већ, што сазнајемо први пут, био је чак спреман да искористи кинеске трупе стациониране у Северној Кореји да се обрачунају са Кимом, али је од тога одустао због совјетске неспремности на такав радикалан потез.

Како можемо видети у четвртом поглављу (395–466), које се односи на период 1956–1960, иако су горепоменути догађаји довели до привременог удаљавања између руководства Кине и Северне Кореје, као и све већег економског ослоњања Пјонгјанга на СССР, иницијалне промене у совјетско-кинеским односима током револуционарних дешавања у Источној Европи, као и постепена радикализација кинеске унутрашње политике, довели су до новог заокрета у међусобним односима. И Мао и Ким су све више бивали незадовољни совјетском политиком, која је, по њима, идеолошком попустљивошћу и бројним лутањима само стварала хаос међу социјалистичким земљама, и желели су конкретним променама на унутрашњем и спољном плану да потцртају сопствену исправност и различитост од Москве. У том духу, крајем 1957. Мао се лично извинио Киму због раније политике и предложио је потпуно повлачење више стотина хиљада кинеских трупа са севернокорејске територије, доносећи тако, уз повећање економске помоћи Пјонгјангу, бројне политичке дивиденде Пекингу код севернокорејског руководства. Како аутор указује, Мао је схватио да ће Северну Кореју моћи да придобије само пријатељским гестовима, а не покушајима остваривања директне контроле, тако да су цех новог приближавања платили и припадници РПК који су пребегли у Кину. Истовремено, када је у Кини био покренут Велики скок напред, радикални идеолошки и економски пројекат којим је Кина требало да преузме политички примат у лагеру, Северна Кореја је, за разлику од СССР-а и његових савезника, једина отворено подржала и буквално копирала овакав један подухват кроз сопствену кампању „Чолима“. Управо у овом периоду, услед знатно увећане кинеске економске помоћи, пре свега у индустријској опреми, Северна Кореја је успела да оствари квалитативни скок у индустријском развоју и постане економски развијенија од Јужне Кореје.

Међутим, врхунац кинеско-севернокорејског идеолошког, политичког и економског приближавања, као и Кимове очигледне дипломатске способности да вешто искористи совјетско-кинески идеолошки сукоб и оствари тако политичку и економску добит на обе стране, може се јасно видети током периода 1960–1966, којим се бави пето поглавље (467–593). Иако су Совјети покушавали да играју на раније Кимово незадовољство кинеском позицијом, паралелно повећавајући економску помоћ тој земљи, Кина је својом радикалном позицијом ипак била идеолошки знатно ближа тамошњем руководству и била је спремна, упркос тадашњим огромним економским тешкоћама, да вишеструко повећа економску помоћ Пјонгјангу и тако опет престижне СССР. Користећи даља размимоилажења Пекинга и Москве, Ким је успео да оствари круну сопствене дипломатске активности и јула 1961. потпише уговоре о савезу са обе силе, чиме је не само значајно оснажио своју преговарачку позицију у свету већ је значајно осигурао и сопствену безбедност. Тиме је Северна Кореја, како нам детаљно казује аутор, натерала совјетску и кинеску страну да се напросто утркују ко ће коначно придобити наклоност Кимовог режима. Пошто је Северна Кореја постепено постајала један од најважнијих идеолошких савезника кинеског руководства у борби против совјетског ревизионизма, Мао је био спреман да, осим уступака на економском плану, понуди уступке и на плану миграција, допуштајући несметано премештање корејске радне снаге између две земље, али и да направи највећи уступак на плану решавања територијалног спора – Кина је коначно препустила Северној Кореји половину свете планине Чангбаишан или Пекту. Аутор је, користећи углавном непозната кинеска документа, успео да реконструише ток преговора две стране о размени територија, а успео је да открије и заборављене Маове планове да, зарад одбране од потенцијалног совјетског или америчког напада, понуди Киму заједничку команду над Манџуријом као великим стратешким залеђем одбране Северне Кореје и Кине од спољне агресије.

Односи Кине и Северне Кореје током различитих фаза Културне револуције (1966–1976) били су мало обрађивани у ранијој историографији, тако да је том периоду посвећено шесто поглавље (595–694). Из ове студије можемо видети да су узајамни односи поново доживели најнижу тачку током најрадикалније фазе Културне револуције (1966–1969), услед ранијег политичког и економског приближавања Пјонгјанга и Москве које је додатно иритирало Пекинг. Иако су се обе стране трудиле да очувају какву-такву нормалност у дипломатским и економским односима, политички односи су ипак били готово непостојећи, а све је пратила жестока антисевернокорејска пропаганда, ипак мање званична а више на нивоу организација црвених гардиста, некад чак праћена граничним инцидентима. Међутим, гранични сукоб СССР-а и Кине постепено је довео до престројавања целокупне кинеске спољне политике, не само према САД-у већ и према Северној Кореји. Како можемо видети из потоње анализе, Северна Кореја је, за разлику од других кинеских савезника – Северног Вијетнама и Албаније, поздравила отварање дијалога на највишем нивоу између Кине и САД-а, сматрајући

то за значајну платформу преко које би се могло подстаћи америчко повлачење са полуострва, укидање тела УН-а која су се бавила корејским питањем и отпочињање разговора о будућем уједињењу две Кореје. Иако је америчка страна често избегавала да пружи јасне одговоре на сва та питања, кинески званичници су више-мање доследно заступали севернокорејску позицију у свим тим преговорима, чак омогућивши да севернокорејска делегација коначно учествује у разговорима у УН-у. Међутим, севернокорејска страна је временом изгубила илузије, пошто је убрзо постало јасно да Американци нису прихватили директне разговоре са њима, док Кина и даље није била спремна да због Северне Кореје подрије своју нову спољнополитичку стратегију повезивања са Западом против СССР-а. Како то овде по први пут сазнајемо, током последњег сусрета Маоа и Кима априла 1975, Ким је отворено тражио подршку за отпочињање новог рата са Јужном Корејом, али је никада више није успео добити. Сматрајући да је Кина напустила изворне револуционарне идеале, али и даље одржавајући нормалне политичке и економске односе са Пекингом, Ким је држао да би он требало да преузме Маову улогу ширења светске револуције, одлучивши тако да се окрене интензивној сарадњи са Покретом несврстаних и ширењу севернокорејског идеолошког утицаја међу земљама Трећег света, пружајући бројним тамошњим земљама и покретима значајну економску и војну помоћ.

У епилогу (695–698) аутор нам укратко слика историјат кинеско-севернокорејских односа после Маове смрти. Услед потоњих корених промена у кинеској унутрашњој и спољној политици које је покренуо Денг Сјаопинг, односи Пекинга и Пјонгјанга почели су губити на својој претходној важности. Не само да је Јужна Кореја постајала све значајнији економски партнер Кине, док су се односи Кине и СССР-а значајно побољшали, већ ни само кинеско руководство није више било заинтересовано да безрезервно и издашно, често на уштрб сопствених потреба, подржава севернокорејску претерано амбициозну и авантуристичку политику, тако да је Пјонгјанг ускоро препуштен да се заиста сам ослања на сопствене снаге. Сводећи закључке (699–707) аутор је приметио да су током три послератне деценије односи Кине и Северне Кореје коначно еволуирали од старог историјског односа сизерена и вазала, који се понекад манифестовао у неким аспектима Маове политике према Пјонгјангу, ка модерним односима између две више-мање једнаке и суверене земље, где је Ким Ил Сунгова очигледна дипломатска умешност често доминирала. Ипак, овај билатерални однос, како истиче аутор, истовремено је боловао од истих оних бољки које су биле карактеристичне и за односе између свих социјалистичких земаља: нису се јасно разликовали партијски и државни односи, национални и интернационални интереси, принципи једнакости и субординације.

У сваком случају, пред нама се налази истинско пионирско историографско дело о историји кинеско-севернокорејских односа, које својом изузетном сазнајном страном, богатом документарном основом, јасноћом излагања и далекосежним закључцима представља научни допринос од кога ће морати да полази свака следећа студија на сличне теме, а које ће тешко

бити надмашено у скоријој будућности, осим ако се не деси готово немогуће отварање севернокорејских архива. Аутору овог приказа била је велика част што га је професор Шен Џихуа лично замолио да ово значајно историјско дело представи и приближи српској научној јавности, као и што је користио неке од његових радова да осветли улогу југословенског фактора у односима међу комунистичким силама на Далеком истоку.

Јован ЧАВОШКИ

Danhui Li, Yafeng Xia.
Mao and the Sino-Soviet Split: A New History.
 Lanham: Lexington Books, 2018, 324.

Истраживачка тема успона и пада совјетско-кинеског савеза представља један од најдинамичнијих и изузетно плодотворних сегмената светске хладноратовске историографије. Током последњих десетак година појавило се неколико значајних студија које су се бавиле различитим аспектима билатералних односа два комунистичка цина, мада је тада већина истраживачке пажње била усмерена или на анализу самих почетака тог билатералног односа или на разоткривање узрока и последица распада совјетско-кинеског савеза. Научне студије које су у западним земљама стварали Лоренц Лити, Сергеј Радченко, Остин Џерсилд, Ли Мингђанг, Џереми Фридман и још неки историчари постале су неизоставан део западне хладноратовске историографије која се бавила како динамиком идеолошких, политичких, економских и војних односа између Москве и Пекинга тако и различитим историјским нијансама глобалне стране овог сукоба.

Са друге стране, кинески историчари средње и старије генерације никако нису заостајали за својим западним колегама, чак су у одређеним сегментима и предњачили у свом научном доприносу, све више публикујући своје релевантне радове и код куће и у иностранству, у које спада и књига коју данас приказујемо. Међу водећим именима кинеске хладноратовске историографије истиче се брачни пар историчара Шен Џихуа и Ли Данхуи који су, заједно са својим колегама Ниу Ђунгом, Џанг Баиђом, Јанг Куисунгом и другима, интензивним истраживањима у архивима широм света и бројним запаженим научним студијама ударили чврсте темеље кинеске критичке хладноратовске историографије, нарочито у сегменту који се тиче различитих аспеката совјетско-кинеских односа, како у билатералном кључу тако и знатно шире.

Књига које се налази пред нама представља други део обимне историје совјетско-кинеских односа која покрива период од средине 40-их па све до почетка 70-их година. Оба дела су професори Шен Џихуа и Ли Дан-